CZU: 327.01(100) **https://doi.org/10.59295/sum3(193)2026_31**

TEORIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE: CONSIDERAȚII DIN PERSPECTIVA ABORDĂRILOR OCCIDENTALE ȘI NEOCCIDENTALE

Valentin BENIUC,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

Liliana BENIUC,
Universitatea de Stat din Moldova

Prezentul articol oferă un set de reflecții generale asupra Teoriei Relațiilor Internaționale, evidențiind rolul acesteia în studierea sistemului internațional global, funcțiile sale fundamentale și principalele sale paradigme atât din perspective occidentale, cât și neoccidentale. O atenție deosebită este acordată stării actuale de fragmentare teoretică și crizei epistemologice a disciplinei. În acest context, analiza examinează apariția timpurie și fundamentele conceptuale ale teoretizării neoccidentale în cadrul tradiției filosofice indiene, în special advaita („non-dualitate”) și monismul advaitic, care contestă viziunea potrivit căreia sistemul internațional reprezintă doar un ansamblu de state suverane izolate. Articolul examinează, de asemenea, Arthaśāstra și conceptul de rajamandala ca fundamente semnificative pentru o teorie indiană a relațiilor internaționale. În plus, explorează conceptul chinez Tianxia („Tot ceea ce se află sub Cer”) ca model normativ de înțelegere a relațiilor internaționale.

Cuvinte-cheie: *Teoria Relațiilor Internaționale, paradigme, naționalism metodologic, suveranitate, realism, liberalism, constructivism, Tianxia, rajamandala, monism advaitic.*

INTERNATIONAL RELATIONS THEORY: REFLECTIONS FROM THE PERSPECTIVE OF WESTERN AND NON-WESTERN APPROACHES

This article offers a set of general reflections on International Relations Theory, highlighting its role in the study of the global international system, its core functions, and its principal paradigms from both Western and non-Western perspectives. Particular attention is paid to the current state of theoretical fragmentation and the epistemological crisis of the discipline. Against this background, the analysis examines the early emergence and conceptual foundations of non-Western theorizing within the Indian philosophical tradition, especially advaita (“non-duality”) and Advaitic monism, which challenge the view of the international system as merely an aggregate of isolated sovereign states. The article also considers the Arthaśāstra and the concept of rajamandala as significant foundations for an Indian theory of international relations. In addition, it explores the Chinese concept of Tianxia (“All Under Heaven”) as a normative model for understanding international relations.

Keywords*: International Relations Theory, paradigms, methodological nationalism, sovereignty, realism, liberalism, constructivism, Tianxia, rajamandala, Advaitic monism.*

Introducere

Teoria Relațiilor Internaționale s-a constituit ca disciplină academică în spațiul occidental - Europa de Vest și SUA - pe fondul transformărilor geopolitice ale secolului al XX-lea. Obiectul său de studiu a fost structurat în jurul unor paradigme științifice, inclusiv realismul și neorealismul politic, liberalismul și neoliberalismul structural, marxismul și neomarxismul, iar ulterior constructivismul (convențional, critic, normativ sau relațional), care operează cu asemenea concepte fundamentale precum anarhia sistemului internațional, suveranitatea statului, echilibrul de putere și interdependența. În acest sens, în tradiția realistă, politica internațională este înțeleasă ca o competiție pentru putere între state, în timp ce liberalismul și constructivismul evidențiază rolul instituțiilor, normelor și ideilor în configurarea ordinii globale. În ultimele decenii, însă, abordările neoccidentale ale acestui obiect de studiu contestă universalizarea

experienței științifice europene și propun perspective ontologice și normative alternative, adesea centrate pe relaționalitate, interdependență organică și ordine morală. Analiza comparativă a acestor perspective nu urmărește substituirea paradigmelor clasice, ci lărgirea orizontului conceptual al disciplinei, în vederea configurării unei teorii mai adecvate realităților unei lumi multipolare.

Metode şi materiale aplicate

În funcție de specificul temei investigate și de obiectivele cercetării, demersul științific a fost fundamentat pe utilizarea unui ansamblu de metode complementare. Astfel, analiza discursivă a permis evidențierea principalelor viziuni academice și politice care exprimă reprezentările occidentale și neoccidentale asupra Teoriei Relațiilor Internaționale. Abordarea conceptuală și hermeneutică a facilitat examinarea critică a unor concepte fundamentale, precum anarhia, suveranitatea, puterea, ordinea, armonia și interdependența, precum și interpretarea acestora în cadrul unor tradiții intelectuale distincte. Totodată, metoda comparativă a făcut posibilă analiza sistematică a diferențelor și convergențelor dintre paradigmele occidentale ale disciplinei - realismul, liberalismul și constructivismul - și perspectivele neoccidentale asupra teoriei. Demersul metodologic a fost completat prin valorificarea metodei istorice, a abordării interdisciplinare și a perspectivei critic-normative, menite să ofere o înțelegere mai cuprinzătoare a diversității epistemologice și conceptuale proprii domeniului relațiilor internaționale.

Rezultate obţinute şi discuţii

Teoria Relațiilor Internaționale reprezintă un domeniu fundamental al științei politice contemporane, orientat spre analiza sistemică a raporturilor dintre actorii internaționali - state, organizații internaționale și structuri transnaționale. Necesitatea acestei teorii derivă din caracterul complex al mediului internațional, marcat de interdependență, globalizare, conflicte regionale, competiție pentru putere și resurse, precum și de transformări structurale ale sistemului politic și economic global.

Teoria Relațiilor Internaționale este indispensabilă pentru înțelegerea și interpretarea lumii contemporane. Ea oferă un cadru analitic coerent pentru explicarea dinamicii puterii, a conflictelor și a cooperării internaționale, contribuind atât la dezvoltarea cunoașterii științifice, cât și la fundamentarea practicilor diplomatice și strategice. Într-o epocă a transformărilor rapide și a incertitudinilor sociale și politice, importanța TRI devine tot mai evidentă, întrucât facilitează formularea unor răspunsuri de importanță vitală la provocările globale.

În absența unui cadru teoretic coerent, realitatea internațională s-ar reduce la o succesiune de evenimente disparate, dificil de interpretat în afara unui sistem de noțiuni, principii, legități și, mai ales, metodologii care permit cercetătorilor să definească și să analizeze în mod adecvat obiectul supus investigației științifice. În acest sens, TRI oferă instrumentele conceptuale necesare pentru a înțelege logica acțiunii statelor și a altor actori internaționali, pentru a identifica regularități și pentru a formula explicații cu valoare generalizatoare.

După cele două războaie mondiale, în special în contextul instituirii sistemului bipolar global, necesitatea acestor instrumente teoretice a devenit deosebit de stringentă. O primă abordare teoretică de mare rezonanță asupra sistemului internațional-global se regăsește în lucrarea fundamentală a cercetătorului american Hans J. Morgenthau, fondator al școlii realismului politic. Ulterior, în contextul globalizării și al intensificării interdependenței economice, teoriile liberale, care dispun de o tradiție importantă încă din perioada interbelică, au reluat discuția privind rolul organizațiilor internaționale și al cooperării în menținerea echilibrului dintre marile puteri și a ordinii sistemice internaționale.

Necesitatea TRI este determinată și de caracterul anarhic al sistemului internațional, în care nu există o autoritate supremă suprastatală. În aceste condiții, analiza echilibrului de putere, a securității colective și a dilemei securității devine indispensabilă pentru înțelegerea comportamentului statelor și al celorlalți actori internaționali. Din această perspectivă, teoria oferă nu doar explicații, ci și repere conceptuale pentru elaborarea politicii externe, inclusiv pentru fundamentarea deciziilor strategice.

Ca orice altă teorie, TRI îndeplinește mai multe funcții esențiale: a) *funcția explicativă*, care se manifestă prin identificarea premiselor și cauzelor apariției războaielor, alianțelor, blocurilor integraționiste, organizațiilor internaționale și transformărilor sistemice globale. Teoria echilibrului de putere explică,

de exemplu, geneza alianțelor și principiile funcționării acestora; b) *funcția predictivă* - deși predicția în științele sociale este limitată, teoria permite anticiparea unor tendințe generale, precum competiția dintre marile puteri, lupta pentru putere și influență politică, precum și formarea blocurilor și a uniunilor statale; c) *funcția normativă* - anumite paradigme, în special liberalismul, propun modele de organizare a ordinii internaționale bazate pe drept internațional, cooperare și instituționalizare; d) *funcția metodologică și conceptuală* - TRI elaborează concepte fundamentale precum „putere”, „interes național”, „securitate”, „suveranitate”, „sistem internațional” și „echilibru de forțe”, oferind, totodată, un limbaj științific riguros pentru analiza fenomenelor globale; e) *funcția analizei critice și a reevaluării* viziunilor, conceptelor, paradigmelor și școlilor teoretice din domeniul relațiilor internaționale [5, p. 10].

În contextul acestor funcții, se impune precizarea că teoria nu poate îndeplini doar o singură funcție, și anume pe cea profetică. În acest sens, constructivistul Alexander Wendt sublinia: „Dacă oamenii critică teoria relațiilor internaționale pentru faptul că nu prezice războaiele și conflictele internaționale, atunci voi spune că teoria nu este menită pentru acest scop; prezicerea evenimentelor din politica mondială este sarcina serviciilor de informații, nu a teoreticienilor. De aceea, sunt sceptic față de savanții din domeniul relațiilor internaționale care pretind că pot prevesti războaiele…” [19, p. 33].

Teoria Relațiilor Internaționale operează cu anumite concepții sau viziuni conceptuale, deseori calificate drept principii generale: *principiul anarhiei sistemului internațional*, potrivit căruia sistemul global este lipsit de o autoritate centrală coercitivă, iar statele acționează într-un mediu competitiv și de luptă continuă pentru supraviețuire; *principiul suveranității statelor*, consacrat în dreptul internațional modern, care, după Pacea de la Westfalia (1648), presupune egalitatea juridică a statelor și neamestecul în treburile interne; principiul interesului național, conform căruia, în tradiția realistă formulată de Hans J. Morgenthau, politica externă este ghidată de *interesul național* definit în termeni de putere; *principiul echilibrului de putere*, care exprimă ideea potrivit căreia stabilitatea sistemului internațional este menținută prin distribuția relativ echilibrată a puterii între actorii internaționali; *principiul interdependenței*, enunțat de teoriile liberale, care relevă diminuarea tensiunilor conflictuale prin intensificarea schimburilor economice și instituționalizarea cooperării internaționale; precum și *principiul constructivismului în relațiile internaționale*, potrivit căruia interesele statelor sunt modelate de norme, idei și interacțiuni sociale.

Referindu-ne la problema tipologizării Teoriei Relațiilor Internaționale, menționăm că în literatura de specialitate sunt expuse diverse forme de clasificare, întemeiate pe criterii metodologice clare: ontologic, epistemologic, normativ sau paradigmatic [4]. Luând în considerare specificitatea acestor criterii și importanța lor metodologică, ne vom referi doar la clasificarea paradigmatică, ca una dintre cele mai utilizate modalități de sistematizare a Teoriei Relațiilor Internaționale. În acest sens, identificăm patru paradigme care, pe parcursul timpului, s-au transformat în cele mai cunoscute școli teoretice din știința relațiilor internaționale.

Se remarcă, în primul rând, *paradigma realismului politic*, una dintre cele mai influente și eficiente, în plan teoretic, școli de cercetare a relațiilor internaționale. Realismul pornește de la premisa că sistemul internațional este anarhic, iar statele reprezintă actorii principali, preocupați de supraviețuire și de consolidarea puterii ca variabilă fundamentală. Realismul constituie un complex teoretic care poate fi structurat în trei subcurente: realismul clasic, al cărui fondator este Hans J. Morgenthau, pune accent pe natura umană ca matrice a comportamentului statului pe scena internațională și pe interesul național „definit în termeni de putere” [11, p. 241]; *neorealismul sau realismul structural* (Kenneth Waltz) plasează în prim-plan sistemul internațional, iar comportamentul statelor este explicat prin constrângerile structurale și distribuția capacităților în sistem [18]; *realismul ofensiv* (John Mearsheimer), ca variantă a neorealismului, susține că marile puteri sunt constrânse să își maximizeze puterea, să își asigure supraviețuirea în cadrul sistemului global și să urmărească hegemonia regională [11, p. 235]. Realismul are o orientare preponderent pozitivistă și explicativă.

O altă paradigmă este cea *liberală*, care contestă „pesimismul realist” și susține că cooperarea internațională este posibilă și realizabilă prin recunoașterea pluralismului actorilor - state, organizații internaționale, actori transnaționali, personalități marcante și persoane fizice -, prin promovarea interdependenței complexe, în special a celei economice, precum și prin valorificarea rolului instituțiilor și normelor internaționale și a

corelației dintre democrație și pace. Pentru liberali, conflictul internațional nu este inevitabil, în măsura în care există suficiente instituții internaționale și un cadru de interdependență instituționalizată. Orientarea de bază a paradigmei liberale este una preponderent instituționalistă, întrucât anarhia nu este echivalentă cu haosul, ci poate fi gestionată prin regimuri și organizații internaționale. Un rezultat al dezvoltării contemporane a liberalismului este *neoliberalismul*, denumit uneori și *neoliberalism instituțional*, asociat în principal cu iluștrii reprezentanți ai acestui curent teoretic - Robert Keohane, cunoscut pentru teoria regimurilor internaționale [6], și Joseph Nye, autor al conceptului de „*soft power*" [12].

Paradigma marxistă plasează la baza relațiilor internaționale structura economică globală întemeiată pe producția capitalistă, lupta de clasă și internaționalismul proletar. Mult mai relevant și eficient, ca teorie, a devenit însă *neomarxismul*, al cărui reprezentant, ilustrul Immanuel Wallerstein, introduce în circuitul științific conceptul de „sistem-lume", înțeles ca o structură de mare amploare, caracterizată prin diviziunea internațională a muncii, interdependența economică și o anumită ierarhie a spațiului economic capitalist. Wallerstein respinge statul ca unitate principală de analiză și propune drept cadru explicativ „economia-lume capitalistă", apărută în Europa Occidentală în secolul al XVI-lea și extinsă treptat la scară globală. Cercetătorul consideră că sistemul-lume este o structură economică integrată, a cărei logică dominantă este acumularea capitalului. Elementul central al teoriei îl constituie divizarea ierarhică a sistemului în: *Centru* - reprezentat de statele cu economii dezvoltate, cu producție de înaltă valoare adăugată și cu capacități tehnologice și militare avansate; *Periferie* - caracterizată prin economii dependente, export de materii prime, forță de muncă ieftină și vulnerabilitate structurală; și *Semiperiferie* - care ocupă o poziție intermediară în sistem, exercitând totodată funcții de stabilizare a acestuia și manifestând un caracter oscilant între ascensiunea spre Centru și declinul spre Periferie. Această ierarhie reproduce decalaje și inegalități structurale persistente [15].

Conform *paradigmei constructiviste*, structura sistemului internațional nu este determinată exclusiv de factori materiali, cum ar fi distribuția puterii, ci este constituită social prin idei, norme, valori și identități. Astfel, realitatea internațională este rezultatul interacțiunii dintre actori, iar interesele statelor nu sunt date a priori, ci se formează și se transformă în procesul socializării. Termenul de „constructivism" a fost introdus de Nicholas Onuf, considerat fondator al constructivismului în teoria relațiilor internaționale [13, p.52]. Acesta susținea că relațiile internaționale sunt construite social, iar actorii, normele și instituțiile există datorită interacțiunilor dintre oameni și state. Această abordare a deschis calea pentru Alexander Wendt, care, prin teza sa potrivit căreia realitatea internațională este construită social, a consolidat în mod esențial școala constructivistă [19, p.83].

Teoria, în calitate de componentă fundamentală a oricărei științe, inclusiv a celei despre relațiile internaționale, reprezintă unul dintre cele mai eficiente mijloace de cunoaștere a realităților internaționale și a politicii globale. În acest sens, categoria respectivă se distinge prin mai multe trăsături esențiale, pe care le vom expune în continuare, inclusiv prin faptul că se axează, în mare măsură, pe viziunile conceptuale ale gânditorilor europeni și pe eurocentrismul științific. Acesta reprezintă o orientare epistemologică și metodologică prin care experiența istorică, culturală și intelectuală a Europei este tratată drept normă universală pentru interpretarea realității sociale, politice și istorice. În această perspectivă, conceptele, categoriile și modelele teoretice elaborate în spațiul științific vest-european și, ulterior, în cel al Statelor Unite sunt considerate standarde generale de cunoaștere, în timp ce alte tradiții intelectuale sunt fie marginalizate, fie interpretate prin grile conceptuale occidentale.

Revenind la trăsăturile de esență ale Teoriei Relațiilor Internaționale, menționăm următoarele:

1. Teoria nu descrie realitatea în toate detaliile sale; ea reprezintă o formă eficientă de abstractizare și orientează atenția cercetătorului către ceea ce este cu adevărat esențial. În acest sens, teoriile oferă posibilitatea jalonării procesului de cercetare, aduc în prim-plan componentele fundamentale, concentrează atenția asupra logicii lor interne și elimină, totodată, elementele neesențiale. Fiecare teorie are, de asemenea, misiunea de a simplifica lumea înconjurătoare și de a o face mai inteligibilă. Așa cum o pictură de înaltă valoare culturală scoate în evidență trăsături ascunse pentru a reda esența obiectului, iar o caricatură cu impact politic și social major hiperbolizează liniile definitorii ale unui personaj, tot astfel și teoria simplifică în mod deliberat realitatea pentru a evidenția caracteristicile sale fundamentale sau recurente. Pentru

înțelegerea realității internaționale, teoria a constituit dintotdeauna cheia la care recurgem în mod esențial, chiar și atunci când nu dispunem de cunoștințe specializate în domeniu. Neorealistul Stephen Walt considera că „avem nevoie de teorii pentru a da sens acelui flux uriaș de informații care se revarsă asupra noastră în fiecare zi. Chiar și acei politicieni care neglijează teoria sunt nevoiți, în procesul luării deciziilor, să se sprijine pe propriile lor reprezentări despre modul în care este organizată lumea (chiar dacă acestea nu sunt întotdeauna formulate clar)” [16, p. 37].

2. Teoria este asemănătoare unui instrument medical invaziv, utilizat pentru disecție, sau unui tomograf, prin intermediul căruia cercetătorul scoate în evidență fenomenele ascunse ochiului liber. Chiar dacă porțiunile studiate și analizate oferă doar o imagine aproximativă și imperfectă a realității, știința nu dispune de o altă modalitate de cunoaștere a acesteia. Orice teorie nu descrie realitatea în totalitate, ci doar o parte a acesteia, mai mare sau mai mică. Întrucât nici chiar cea mai performantă teorie nu este capabilă să cuprindă întreaga lume - în cazul de față, totalitatea relațiilor internaționale - este mai adecvat să vorbim nu despre o singură teorie, ci despre mai multe teorii ale relațiilor internaționale. În acest sens, având în vedere că lumea se află într-o continuă transformare, iar teoriile existente ajung, la un moment dat, să nu mai reflecte în mod adecvat realitatea, se impune necesitatea elaborării unor noi teorii, care trebuie să ia în calcul inclusiv faptul că, în epoca globalizării, intensificarea contactelor internaționale sporește gradul de turbulență și caracterul stochastic al politicii mondiale. În acest context, menționăm că nu contează atât instrumentul cercetării, paradigma sau școala teoretică utilizată, cât valoarea cunoștințelor obținute și măsura în care acestea apropie cercetătorul de esența fenomenului analizat. Neorealistul Kenneth Waltz scria că, în rezultatul disecției teoretice, „…unii factori sunt mai importanți decât alții și indică relațiile existente între aceștia. În realitate, „totul” este legat de „tot” [17, p.7], iar o sferă nu poate fi separată de celelalte. Teoria, totuși, izolează o sferă de celelalte pentru a o putea înțelege din punct de vedere științific. Delimitarea sau izolarea unei anumite sfere reprezintă o precondiție a dezvoltării teoriei, care ulterior va explica ce anume se întâmplă, de fapt. Problema nu constă în a stabili dacă această izolare este realistă, ci dacă este utilă. Utilitatea este evaluată prin puterea explicativă și predictivă a teoriei care poate fi formulată explicit” [17, p. 8].

3. Nici până în prezent nu există o teorie unică a relațiilor internaționale care să răspundă tuturor întrebărilor fundamentale ale disciplinei. În schimb, există o pluralitate de teorii care analizează diferite aspecte ale relațiilor internaționale din perspective distincte, iar numărul acestora este în continuă creștere. În acest sens, profesorul Universității din New York, Georgi M. Derluguian, participând la una dintre numeroasele conferințe internaționale, își amintea mai târziu: „…la începutul anilor 1990, a avut loc o conferință consacrată unei teme „de serviciu” pentru acea perioadă – „Sociologia în secolul XXI”. Cei care au luat cuvântul au vorbit, fără excepție, din perspectiva propriilor școli teoretice: o cunoscută feministă - despre importanța problemelor de gen; un postmodernist - despre fragilitatea postmodernității și fragmentarea discursurilor totalizante; un marxist radical - despre inevitabila renaștere a marxismului autentic în lumina accentuării contradicțiilor imperialiste; un pozitivist-metodolog - despre perspectivele matematizării științelor sociale; un entuziast al modelelor alegerii raționale - firește, despre triumful raționalității individualiste ș.a.m.d.” [22]. De aceea, cele mai influente dintre aceste teorii sunt cunoscute sub denumirea de „mari teorii”, paradigme sau școli științifice. Printre acestea se numără paradigmele realismului politic, idealismului liberal și marxismului, precum și versiunile lor contemporane: neorealismul, neoliberalismul și neomarxismul. În aceeași ordine de idei, pot fi menționate școala engleză, paradigma constructivistă, teoriile postpozitiviste - teoria critică, postmodernismul și feminismul -, precum și școlile sociologiei istorice și ale economiei politice internaționale. Astfel, teoria relațiilor internaționale reprezintă un sistem de concepții științifice care generalizează experiența practică și reflectă principiile, regularitățile și, uneori, legitățile funcționării relațiilor internaționale. Întrucât, în virtutea transformărilor permanente, nu poate exista o teorie unică, ce ar explica, asemenea unei pietre filozofale, toate dimensiunile relațiilor internaționale, fiecare teorie surprinde doar anumite aspecte ale realității internaționale, iar numai luate împreună acestea pot forma o imagine „holografică” a proceselor aflate în desfășurare. În acest sens, într-o discuție academică privind importanța cunoașterii teoriilor, Alexander Wendt menționa: „Dacă cineva dorește să devină teoretician, atunci… mi se pare extrem de util ca acea persoană să fie familiarizată cu întreaga varietate de teorii existente, deoarece, în caz contrar, există riscul de a cădea în dogmatism” [18].

4. Teoria relațiilor internaționale, asemenea oricărei alte științe, este orientată spre identificarea unor principii, regularități și chiar a unor pretinse legi (precum „interesul național" la Hans Morgenthau), menite să indice direcția generală a proceselor și relațiile repetitive și cu un anumit grad de universalitate. Remarcăm, în acest context, că în teoria relațiilor internaționale nu există legi care să se caracterizeze printr-o acțiune universală, fără excepție, și care să poată fi exprimate într-o formulă matematică, demonstrate și reproduse, asemenea legii atracției universale sau legilor termodinamicii. Cel mult, știința relațiilor internaționale poate pretinde la existența unor regularități, prin care se stabilesc direcțiile generale ale proceselor, care admit excepții, au un caracter probabilistic, nu pot fi întotdeauna exprimate într-o formulă matematică și, adesea, au un caracter descriptiv. Acest fapt este determinat de însăși natura relațiilor internaționale, care sunt, în fond, relații sociale și care, în ultimă instanță, se manifestă ca relații între oameni, prin definiție subiective și instabile, întrucât comportamentul uman este adesea imprevizibil și influențat de emoții, impulsuri psihologice și interese aflate în continuă schimbare.

5. În teoria relațiilor internaționale, noțiunile constituie limbajul teoretic al acestei științe, întrucât ele exprimă regularitățile, principiile și legitățile prin care teoria devine funcțională. De exemplu, realiștii evidențiază, în acest sens, următoarele noțiuni și interacțiuni semantice dintre acestea: principalul actor al relațiilor internaționale este statul, iar formele activității sale internaționale sunt diplomația și strategia; politica statului există în două forme fundamentale - politica internă și politica externă; fundamentul tuturor acțiunilor internaționale ale statului îl constituie interesul național, ale cărui componente esențiale sunt securitatea, supraviețuirea și suveranitatea; relațiile internaționale reprezintă o interacțiune a puterii statelor, precum și un echilibru al puterii, în cadrul căruia avantajele, din perspectiva intereselor naționale, aparțin statelor mai puternice; echilibrul de putere se manifestă prin diverse forme sau configurații: unipolară, bipolară și multipolară. Trebuie însă să ținem cont de faptul că aceste interacțiuni terminologice, ca expresie a unor principii și regularități, există doar în cadrul paradigmei statocentriste a relațiilor internaționale. Pe măsura apariției altor actori influenți pe arena internațională, a intensificării procesului de globalizare, dar și a celui de regionalizare, se schimbă nu doar corpusul terminologic al teoriei, ci și structura regularităților, principiilor și legităților menționate.

6. Paradigmele teoretice privind relațiile internaționale - realismul / neorealismul, liberalismul / neoliberalismul și marxismul/neomarxismul - se manifestă și ca viziuni ideologice. Întrucât denumirile lor pot coincide, este necesară delimitarea semantică dintre aceste două categorii. În acest sens, teoria reprezintă o reflecție științifică asupra realității, întemeiată pe logica aristotelică, ce presupune dezbatere, confruntare de opinii și spirit critic. O teorie necesită dovezi, argumente și metode de fundamentare riguros formulate. Din momentul în care o teorie devine rigidizată, nu mai admite obiecții și nu mai are nevoie de demonstrație, ea se transformă într-o veritabilă ideologie. În acest caz, ideologia capătă caracterul unei doctrine a statului sau a unui grup de persoane, a cărei menire rezidă în modelarea viziunii oamenilor. În opinia unor teoreticieni, opinia publică este formată și modelată nu doar de anumite ideologii, ci și de teoriile aflate în circuitul științific. În acest sens, fondatorul pozitivismului, Auguste Comte, susținea că nicio cercetare științifică nu este posibilă dacă nu este orientată spre rezolvarea unei probleme și dacă, după finalizarea acestui proces, rezultatele nu sunt interpretate prin intermediul unei teorii. În prezent, este larg acceptată ideea potrivit căreia teoriile modelează opiniile noastre, percepțiile, valorile și, în cele din urmă, acțiunile noastre [7].

În acest context, deformarea științifică a uneia dintre teoriile relațiilor internaționale și transformarea ei într-o componentă esențială a unei ideologii sau doctrine politice reprezintă o situație de criză a teoriei respective, semnalând inclusiv faptul că aceasta nu mai explică suficient de eficient realitatea internațională, aflată, de regulă, într-o continuă transformare. Drept consecință, reprezentanții diferitelor școli teoretice ajung să fie implicați în dezbaterea unor teme irelevante din punct de vedere științific, dar importante pentru anumite grupuri de interes, care sunt și finanțatorii activității savanților și ai centrelor științifice contemporane. Situația descrisă se referă în special la știința politică occidentală, care, deși are un trecut de mare valoare științifică, traversează actualmente o asemenea criză.

Într-o serie de publicații occidentale se constată starea de fragmentare teoretică și criza epistemologică a disciplinei și se argumentează că pluralismul metodologic și contestarea fundamentelor pozitiviste au generat atât o criză de consens, cât și o oportunitate de reînnoire teoretică [8, p. 240]. În acest sens, teoria

relațiilor internaționale poate fi caracterizată drept un ansamblu de direcții distincte, fiecare cu propriii lideri științifici, centre academice și publicații. Această fărâmițare teoretică nu are în mod obligatoriu un caracter negativ, ea reprezentând, până la urmă, și perspectiva unei concurențe intelectuale, tendința spre nou și spre noi cunoștințe, dar și o pistă care orientează către o abordare interteoretică a relațiilor internaționale. În acest sens, șansele apariției unor idei și concepții noi sunt mult mai mari decât în cazul în care procesul de cunoaștere este conceput doar prin prisma unei singure școli sau teorii.

În acest context, anii 1960 constituie începutul apariției unor teorii neoccidentale, moment marcat de unii savanți ca „apariția în câmpul cercetării a naționalismului metodologic”, inițial reprezentat de istoricii indieni, care au început să discute problemele politice, economice, culturale și filosofice ale sistemului colonial britanic [20]. Acest debut academic poate fi calificat drept o inițiativă științifică prefigurativă care, la începutul secolului al XXI-lea, se distinge prin eforturile susținute ale specialiștilor în domeniul relațiilor internaționale de a promova teorii „naționale” emergente - chineze, islamice, coreene sau japoneze. Aceste demersuri se întemeiază pe tradiții istorice solide și valorifică potențialul considerabil al gândirii filosofice și științifice proprii fiecărui spațiu cultural, contribuind astfel la diversificarea epistemologică și la depășirea eurocentrismului în teoria relațiilor internaționale [1].

Un interes deosebit îl prezintă, în acest sens, dezvoltarea teoriei relațiilor internaționale în Republica Populară Chineză, în contextul general al reformelor din anii 1980. Activitatea intelectuală în această direcție a debutat prin diverse manifestări academice consacrate problematicii internaționale și prin publicarea unui număr considerabil de traduceri ale lucrărilor unor importanți specialiști străini din domeniu. În plus, stagiile și studiile desfășurate în universitățile americane au permis comunității academice chineze să asimileze principalele orientări ale teoriei relațiilor internaționale occidentale. În cadrul unor conferințe științifice dedicate relațiilor internaționale, organizate la Shanghai în 1987 și la Beijing în 1991 și 1994, a fost discutată inclusiv oportunitatea dezvoltării unei „teorii proprii”. Ulterior, în decembrie 2004, la Shanghai a avut loc conferința științifică cu tema *„Fundamentarea unei teorii chineze a relațiilor internaționale și afirmarea unei școli teoretice naționale”*. Concomitent cu intensificarea organizării conferințelor științifice de profil, se constată și o creștere semnificativă a producției academice consacrate elaborării unei teorii a relațiilor internaționale cu specific chinezesc. Procesul de asimilare sistematică a principalelor realizări ale științei politice occidentale, coroborat cu reinterpretarea critică a acestora prin prisma realităților socio-politice și a tradițiilor intelectuale proprii, a permis cercetătorilor chinezi să contureze direcții conceptuale autonome de dezvoltare teoretică în cadrul Republicii Populare Chineze. În această optică, valorificarea concepției clasice chineze asupra moralei, autorității și puterii, ancorată în patrimoniul filosofic tradițional, este percepută drept o potențială contribuție la îmbogățirea și diversificarea paradigmelor consacrate ale teoriei relațiilor internaționale, prin extinderea cadrului lor epistemologic și normativ [23].

Una dintre cele mai relevante lucrări științifice din domeniul teoriei relațiilor internaționale chineze, considerată fundamentală, este monografia lui Zhao Tingyang, *Sistemul Tianxia* (*Tianxia tixi*), în care autorul propune o reconceptualizare a ordinii internaționale pornind de la tradiția filosofiei politice chineze. Conceptul *Tianxia* („Tot ceea ce este sub Cer”) este utilizat pentru a descrie un model normativ al relațiilor internaționale, alternativ paradigmelor occidentale statocentrice, axat pe ideea unei ordini globale incluzive, ierarhice din punct de vedere moral și orientate, în primul rând, spre armonie, mai curând decât spre competiție și conflict. Potrivit lui Zhao Tingyang, procesele internaționale contemporane presupun necesitatea creării unei autentice instituții cu vocație globală. În opinia sa, în condițiile globalizării există riscul apariției unor state-imperii. Autorul identifică explicit un asemenea stat, și anume Statele Unite ale Americii. El consideră că expresia „conducerea globală a Statelor Unite” (*American global leadership*) disimulează, în esență, aspirația acestui stat către o formă de hegemonie cu valențe neo-coloniale. Zhao Tingyang susține că edificarea unui sistem internațional autentic, echitabil și funcțional ar presupune valorificarea principiilor „agorei” grecești, ca spațiu al deliberării publice și al centralității civice, în convergență cu conceptul chinez *Tianxia* („Tot ceea ce este sub Cer”). În această perspectivă, autorul propune o articulare sintetică între tradiția politică a Antichității grecești și gândirea confucianistă, în vederea configurării unei ordini globale întemeiate pe armonie, responsabilitate și incluziune [24].

O altă monografie apărută în contextul elaborării unei teorii chineze în domeniul analizat este lucrarea lui Yan Xuetong, *Gândirea chineză antică, puterea chineză contemporană* [21], în care este prezentată analiza moștenirii intelectuale a șapte gânditori chinezi antici: Laozi, Mozi, Confucius, Mencius, Guanzi, Xunzi și Han Feizi. Autorul clasifică ideile acestor gânditori în funcție de tipul concepțiilor epistemologice formulate de ei - determinism conceptual, dualism și determinism materialist -, precum și de nivelul de analiză utilizat în reflecțiile lor - sistemic, statal sau individual. Analizând modul în care gânditorii antici înțelegeau ideea de ordine internațională și exercitarea puterii politice, Yan Xuetong distinge trei tipuri de ordine internațională discutate în operele clasicilor: autoritatea umană (puterea morală), hegemonia și tirania. Ultimul tip, tirania, întemeiat exclusiv pe forța militară, este considerat de autor drept un concept care nu mai corespunde contemporaneității.

O altă manifestare a „naționalismului metodologic" este reprezentată de viziunea savanților indieni asupra teoriei relațiilor internaționale, care s-a constituit în condiții cu totul diferite de cele din spațiul chinez. După lichidarea colonialismului britanic și obținerea independenței, în 1947, administrația Republicii India a redus aproape la zero colaborarea cu statele occidentale. Astfel, sindromul postcolonial al acestei țări a frânat în mod esențial preluarea, de către cercetătorii indieni din domeniul științelor umaniste, a experienței avansate a colegilor lor din Occident. Mai mult, guvernul indian considera că cercetările din domeniul științelor sociale nu constituie o prioritate. Abia începând cu anii 1990 a fost inițiată cooperarea științifică dintre cercetătorii indieni și colegii lor americani și europeni. În pofida acestui fapt, știința relațiilor internaționale din India continuă să se confrunte cu o serie de dificultăți: insuficiența unei finanțări adecvate; absența unei asociații sau instituții profesionale a specialiștilor indieni în relații internaționale; lipsa unor programe de stimulare și motivare a cadrelor academice; precum și insuficiența unor specialiști calificați în domeniul relațiilor internaționale și al politicii mondiale [2].

Cu toate acestea, cercetătorii domeniului remarcă faptul că, în prezent, în India se înregistrează un progres vizibil în direcția consolidării și articulării unei perspective proprii asupra teoriei relațiilor internaționale. Asemenea demersurilor inițiate de savanții chinezi, cercetătorii indieni au valorificat patrimoniul intelectual autohton, recurgând la vechi lucrări și tratate filosofice drept surse de inspirație pentru elaborarea unor concepții inovatoare în cadrul științelor politice și sociale. Acest proces reflectă tendința de a integra tradițiile locale de gândire într-un cadru teoretic contemporan, capabil să contribuie la diversificarea epistemologică a disciplinei. În acest sens, este relevantă *Arthaśāstra* a lui Kautilya - un tratat monumental, ce constituie un compendiu structurat de principii și directive privind guvernarea statului. Această lucrare reprezintă un sistem coerent de reguli și recomandări, elaborate pentru a ghida conducătorul sau administratorul în menținerea, consolidarea și extinderea puterii și autorității deținute, oferind o viziune strategică asupra funcționării eficiente a aparatului de stat.

În acest sens, *Arthaśāstra* poate constitui un fundament intelectual relevant pentru formularea unei teorii indiene a relațiilor internaționale, în măsura în care textul este supus unei reinterpretări inductive și conceptuale. Tratatul oferă o analiză sistematică a puterii politice, a mecanismelor guvernării și a interacțiunilor dintre entitățile politice, în timp ce conceptul de *rajamandala* („cercul statelor") propune o viziune relațională și dinamică asupra mediului internațional, anticipând, într-o anumită măsură, ideea modernă de sistem internațional. Politica externă este concepută ca o extensie a guvernării interne, iar noțiuni precum securitatea, alianțele, diplomația și conflictul sunt abordate într-o logică pragmatică, orientată spre menținerea și consolidarea statului.

Deși *Arthaśāstra* nu poate fi calificată drept o teorie a relațiilor internaționale în sens contemporan, caracterul său normativ și contextual nu diminuează valoarea sa teoretică; dimpotrivă, lucrarea poate fi interpretată drept o „proto-teorie", capabilă să ofere premisele dezvoltării unei perspective neoccidentale asupra politicii internaționale, comparabile, prin inducție istorică, cu realismul clasic occidental [3]. Spre deosebire de teza principală a lucrării lui Zhao Tingyang, care poate fi redusă la ideea că, în prezent, nu putem vorbi încă despre o lume unitară și coerentă, ci mai degrabă despre o lume care urmează să fie construită, întrucât realitatea dominantă rămâne confruntarea intereselor diferitelor state și popoare, în tradiția filosofică indiană *advaita* („non-dualitate") admite că „realitatea ultimă" este una singură, indivizibilă, iar diferențele dintre subiect și obiect, parte și întreg, sunt constructe epistemice, nu separații ontologice reale. Aplicată

relațiilor internaționale, această idee conduce la monismul advaitic, potrivit căruia sistemul internațional nu este o sumă de unități autonome - state suverane izolate -, ci o realitate globală interconectată, în care statele, societățile și indivizii reprezintă manifestări ale aceleiași ordini ontologice. Din această perspectivă, distincțiile clasice ale TRI occidentale - intern/extern, stat/sistem, nivel național/nivel internațional - nu sunt negate, ci tratate ca instrumente analitice contingente.

Monismul advaitic se distinge atât de realismul clasic, care privilegiază separația și competiția dintre state, cât și de liberalism, care menține dualismul stat - societate - sistem. El se apropie mai degrabă de ontologiile relaționale și holiste, oferind o bază normativă pentru cooperare, responsabilitate globală și depășirea logicii strict conflictuale. În cadrul unei teorii indiene a relațiilor internaționale, *advaita* nu propune un model instituțional concret, ci furnizează un cadru ontologic alternativ, menit să lărgească orizontul conceptual al disciplinei și să corecteze fragmentarea excesivă a gândirii internaționale contemporane [14].

Merită, de asemenea, atenție conceptul de „reutilizare” (*re-application*), propus de Subrata Mitra pentru analiza relațiilor internaționale [10, p. 260]. Potrivit autorului, procesele politice, religioase și culturale nu trebuie înțelese ca având o evoluție liniară, ci ca modificări continue ale propriilor forme din trecut, cu posibilitatea revenirii periodice la configurații anterioare.

Concluzie

Considerațiile expuse cu privire la Teoria Relațiilor Internaționale, inclusiv rolul, funcțiile și starea de fragmentare conceptuală a acesteia, au fost formulate din perspectiva conflictelor internaționale, a competiției pentru putere și resurse, precum și a transformărilor structurale ale sistemului politic și economic internațional. Procesele menționate au fost analizate și din perspectiva unei concurențe intelectuale și a tendinței către noi cunoștințe, care orientează, la rândul lor, spre o abordare interteoretică a relațiilor internaționale. În acest sens, autorii consideră că șansele apariției unor idei și concepții noi sunt mult mai mari decât în cazul în care procesul de cunoaștere este conceput exclusiv prin prisma unei singure școli sau teorii. De aceea, debutul academic al savanților chinezi și indieni, de la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, poate fi calificat drept o inițiativă științifică prefigurativă, care se distinge prin eforturile susținute ale cercetătorilor de a promova teorii „naționale” neoccidentale.

Bibliografie:

1. ACHARYA, Amitav, BUZAN, Barry, eds., *Non-Western International Relations Theory - Perspectives on and beyond Asia*. London and New York: Routledge, 2010. ISBN10: 0–203–86143–4. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781135174040_A24313108/preview-9781135174040_A24313108.pdf (Accesat: 02.03.2026)
2. АХМАНАЕВА, Софья. От древних эпосов до «swing power». In: *Индийская теория международных отношений* //https://russiancouncil.ru/nonwestern-india/
3. BOESCHE, R.. Kautilya’s Arthashastra on War and Diplomacy in Ancient India. In: *Journal of Military History.* 2003. Nr. 67(1), pp. 9–37; Acharya, A., & Buzan, B. Why Is There No Non-Western International Relations Theory? In: *International Relations of the Asia-Pacific*. 2010). Nr. 10(1), p. 1-25.
4. DUNNE Tim, KURKI Milja, SMITH Steve. *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press, 2013. ISBN-13: 9780199696017, 368 p.
5. GOLDSTEIN, Joshua S., PEVEHOUSE, Jon C. *International Relations*. Global Edition, 12 th edition. Publisher: Pearson, 2020. ISBN-13: 978-1292350349.
6. KEOHANE, Robert O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Ec*onomy. Princeton University Press. 1984, 290 p. ISBN-10: 0691022404
7. KUHN, T. S. *The Structure of Scientific Revolutions.* Chicago: University of Chicago Press, 1962.
8. LAPID, Yosef. The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. In: *International Studies Quarterly*. 1989, September, Volume 33, Issue 3, pp. 235–254. https://doi.org/10.2307/2600457 (01.03.2026)
9. MEARSHEIMER, John J. *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company. 2014, 561 p. ISBN-10: 0393349276
10. MITRA, S. K. Symbiosis, Reuse and Evolution: Administrators, Politicians, Citizens and Governance in Postcolonial India In: *Commonwealth and Comparative Politics*. 2010, Nr. 48(4), pp. 457478.

11. MORGENTHAU, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.* New York: McGraw-Hill, 2005. 656 p. ISBN-13: 978-0072893090.
12. NYE, Joseph S. Jr. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs. 2004. 191 p. ISBN-10: 1586482254
13. ONUF, Nicholas. W*orld of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. University of South Carolina Press. 1989, 341 p. ISBN-10: 0872496374;
14. SHAHI, D. Advaita as an Ontology of World Politics: Non-Dualism, Ethics and Global Order. In: *International Studies Quarterly*. 2014. Nr. 58(1), pp. 1–13.
15. WALLERSTEIN, Immanuel. *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. Academic Press. 1974, 410 p. ISBN 0-12-785920-9 http://pombo.free.fr/wallersteini.pdf (Accesat: 22.02.2026)
16. WALT, Stephen M. International Relations: One World, Many Theories. In: *Foreign Policy*, 1998. No. 110.
17. WALTZ, Kenneth N. *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company. 1979, 251 p. ISBN-10: 0201083493.
18. WENDT, A. *Theory Talk #3: Alexander Wendt on theory and theorizing*, Theory, Discussion Transcript, 2008.
19. WENDT, Alexander. Social *Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 452 p. ISBN: 978-0-521-46557-1
20. WIMMER, Andreas, GLICK SCHILLER, Nina. Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences. In: *Global Networks*, vol. 2, nr. 4, 2002
21. XUETONG, Yan. *Ancient ChineseThought, Modern Chinese Power.* Edited by Daniel A. Bell; translated by Edmund Ryden. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2011
22. ДЕРЛУГЬЯН, Георгий. Самый неудобный теоретик. În: *Валлерстайн Иммануил. Миросистемный анализ. Введение.* М.: 2006. 248 с. https://socio.karazin.ua/resources/7862414a3fc34805fcf181da815d0bdf.pdf (Accesat: 28.02.2026)
23. Чжан Жуйчжуан, А. Королев. Теория международных отношений с китайской спецификой: современное состояние и тенденции развития. În: *Проблемы Дальнего Востока*. 2010. № 3. с. 96-110.
24. Чжао Тинян. Система тянься: философское введение в мировые институты. Пекин: Издательство Народного университета Китая, 2005. In: *Vestnik RUDN. International Relations.* ISSN 2313-0660 (Print), ISSN 2313-0679 (Online). 2024. Vol. 24. No. 3. pp. 397–402. http://journals.rudn.ru/international-relations (Accesat: 28.02.2026)

Date despre autori:

Valentin BENIUC , doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova.
ORCID: 0000-0002-8980-7120
E-mail: valentinbeniuc@gmail.com

Liliana BENIUC**,** doctor în științe politice, conferențiar universitar, ICJPS, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID: 0000-0002-1094-2662
E-mail: liliana.beniuc@usm.md

Prezentat: 01.03.2026
Recenzat: 07.05.2026
Acceptat spre publicare: 20.05.2026